

BEKEY IMRE GÁBOR

Száz évvel ezelőtt született Bekey Imre Gábor, a szervezett magyar barlangkutatás egyik úttörője. Munkásságának felidézésével egyben megismerkedhetünk a XX. század első évtizedeiben kibontakozó hazai barlangkutatás több jelentős eseményével. A cikk tudománytörténeti hitelességét növeli, hogy írója később maga is személyes ismerőse, munkatársa volt Bekey Imre Gábornak. (Szerkesztő.)

A Magyarhoni Földtani Társulat kebelében 1910. február 3-án alakult meg a Barlangkutató Bizottság. Első elnöke, Siegmeth Károly (1845–1912), aki a magyar hegyvidékek és a Tatra turista propagálása mellett különösen a barlangok, elsősorban az Aggteleki-barlang és Abauj-Torna-Gömör barlangvidékének ismertetése terén fejtett ki komoly tevékenységet. A Bizottság alelnöki tisztségét a legkiválóbb magyar hegymászók egyike, dr. Jordán Károly (1871–1959) látta el. A választmány harmadik turista tagja pedig Bekey Imre Gábor, az ismert barlangi fotográfus volt, aki számos vetített képes előadás keretében a Budapest környéki és távolabbi vidékek barlangjainak ismertetésével töltött be jelentős szerepet a barlangok kutatásának megindításában.

A Barlangkutató Bizottság negyedik turista tagja Scholtz Pál Kornél volt, a Pannónia Turista Egyesület Barlangkutató Szakosztályának későbbi elnöke, aki a Bizottság 1911. évi jelentésében két barlang ismertetésével is szerepel. Ezek egyike a pesthidegkúti Remete-barlang, míg a másik a Vecsembükki-zsomboly.

Az utóbbival kapcsolatban tudnunk kell, hogy a jelentés 4. pontja szerint „A vecsembükki barlangok felkeresése és kutatása” cím alatt Hadik János államtitkár kívánságára vette tervbe a Bizottság a fenti barlangok kutatását, „s minthogy ezek a barlangok mind oly természetűek, hogy bemászásuk turistai ügyességet kívánnak, felkérték turista tagtársaikat, Jordán Károly dr. alelnököt, Scholtz Pál Kornél és Bekey Imre Gábor tagtársakat, hogy a nevezett barlangokat felkeressék és tudományos átkutatásokra a tájékoztató előmunkálatokat megtegyék. A kiszállás megtörtént és az említett tagtársak június hó 10-től 13-ig mindössze 12 barlangot jártak be, átkutatva, térképezve és lefényképezve. A kutatások eredményeiről Scholtz Pál Kornél úr számolt be a Bizottságnak”. A kutatások összege 200 koronát tett ki, amit Hadik János fedezett.

A Scholtz Pál Kornél-féle beszámoló elég rövid volt, de az eredménytelennek nevezhető bejárásról szóló Bekey-féle cikk sem sokkal bővebb. Mindenesetre az ő írásából — mely a Magyar Tanítók Turista Egyesülete lapjában, a Turista Közlöny 1914. évi 21. évfolyamának 34–38. oldalain jelent meg — tudjuk, hogy Hadik János és Pongrácz Jenő föld-

birtokos meghívására a bejárásban dr. Jordán Károly, Jordán Viktor és Scholtz Pál Kornél, valamint Bekey Imre Gábor vettek részt. Vittek magukkal 40 m összekapcsolható kötélletrát és 150 m hosszú manilakötelet.

Először egy 22 m-es kisebb ravaszlyuk került sorra, melybe kötéllal bocsátkoztak le. A következő a 30 m-es Fenyves-zsomboly volt, ide kötélletrán, biztosítással Gedeon képviselőt is levitték. Bekey szerint a tizennégy és nem tizenkettő — mint Scholtz előadásában szerepel — zsomboly és ravaszlyuk közül csak hárommal nem tudtak megbirkózni. Egyrészt sima, teljesen függőleges falakban törtek le, másrészt kötélhágcsóiknál mélyebbek voltak. A Vecsembükki-zsombolyba lebecsátott mérőszalag és lámpás 89 m mélységben ért feneket. (Kesslerék első bejárásuk alkalmával 90 m-nek mérték a mélységet.) A zsinag vége vizes volt, és így arra kezdtettek, hogy lent viznek kell lennie. A Szabó-pallagi-zsomboly mélységét Bekeyék 62 m-ben állapították meg, míg a Derenki-zsombolyt csak 56 m-nek találták.

Bekey szerint azonban ezek az adatok nem tekinthetők a tényleges mélységnek. Szerinte a zsombolyok kiterjedt barlanghálózat kürtői. Ez a barlanghálózat azonban földalatti patakmedrekből áll. A fennsík lábánál ugyanis bővizű források fakadnak. Mint-hogy a fennsík relatív magassága 300 m, a kutatóknak nagy mélységet kell leküzdeniök. Kötélen le lehet csúszni nagy mélységbe, de önről feljönni még 40 méterről sem lehetséges, és a felhúzás is körülményes. Ebben az időben a Prussik-csomó és a mászógépezetek még nem voltak ismeretesek. Végül Bekey rátér az osztrák barlangok kulturáltságára, és hangsúlyozza, hogy idegenforgalmi szempontból ezek milyen jelentőséggel bírnak. Így felemlíti az Adelsbergi- (ma Postojnai-) barlangot, valamint a 263 m mély „Skocna-jamát”, ahova már vaslépcső vezet le.

Közben a Barlangkutató Bizottság átalakul barlangkutató szakosztállyá, melynek Barlangkutatás címmel megindított folyóiratában, az I. kötet 129–132. oldalain közli a szakosztály 1913. ápr. 8-i választmányi ülésének jegyzőkönyvi kivonatát. Ebben — az 1913. évi munkatervben a 12. pont alatt — a Vecsembükk barlangjainak kutatása újból szerepel, melyre 400 korona költséget irányoznak elő. Kutatók: Jordán Károly dr. örökítő tag, Bekey Imre Gábor és Strömpl Gábor dr. (1885–1945) választmányi tagok. De a 178. oldalon az 1913. dec. 20-i választmányi ülés jegyzőkönyvi kivonatában olvashatjuk, hogy „Bekey Imre Gábor választmányi tag úgy a maga, mint Strömpl Gábor dr. munkatársa nevében jelenti, hogy a vecsembükki zsombolyok és az aggteleki Baradla kikutatására nyert megbízásnak nem tettek eleget. E barlangok kikutatá-

sánál igen tekintélyes mélységeket kell leküzdeni, ami csak felvonó készülék és tábori telefon beszerzésével volna lehetséges. Indítványozza, a szakosztály szerezze be a nélkülözhetetlen kellékeket.”

A választmány megbízta Bekey Imre Gábor és Strömpl Gábor dr. választmányi tagokat, valamint Jordán Károly dr. örökítő tagot is, hogy az említett szükséges kutatóeszközök beszerzése fölött tanácskozzanak, és a tanácskozás eredményéről a szakosztály választmányának annak idején jelentést tegyenek. Ez azonban — nem tudni, mi okból — elmaradt, és a Vecsembükki-zsomboly kutatása is lekerült a napirendről.

Közben — mint már említettem — a Bizottságból szakosztály lett. Siegmeth Károly elnök 1912-ben elhunyt, Jordán Károly dr. pedig az alelnökségről mondott le. A szakosztály új tisztikart választott. Elnök lett Lenhossék Mihály dr. egyetemi tanár, MTA tagja, alelnök: Bella Lajos ny. főreáliskolai igazgató, régész, titkár: Kadić Ottokár. dr. geológus. Bekey Imre Gábor pedig újból választmányi tag lett. S mint a szakosztály egyik kiváló turista tagja, a hazai barlangok jó részének ismerője, paleolitikus kutató régészeinknek és paleontológusainknak készséggel szolgált útbaigazítással az ásatásokra érdemes barlangokról.

Az első ilyen ismertető cikke „A bajóti Öregkő barlangjai Esztergom-megyében” (Barlangkutatás, I. köt. 1913.). Ebben először is az Öregkő nagy barlangját ismerteti. A barlang első részét kőfejtéssel már nagyrészt elpusztították, csak mintegy 30 m hosszúságban van még meg. Hatalmas csarnok felszakadt kürtővel. A nagy barlangtól néhány lépésre É-i irányban egy másik, 6 m hosszú, kis barlang, ettől É-ra kb. 50 m-re, jóval lejjebb, a római I. jelzéssel ellátott nagyobb zsomboly (kb. 24 m mély). Jó pár évvel előtte Jordán Károly kísérte meg a lebecsátkozást, de lámpája több ízben elaludt, holott légvonatot sem észlelt, ezért visszatért. Az Öregkő É-i lejtőjének lábánál, közel a völgy fölött van a kisebb zsomboly. Feneke könnyen elérhető, de állítólag itt is észleltek oxigénhiányt. Ennek a cikknek a végén majdnem egy oldalt szentel Bekey a zsombolykutatás nehézségeinek.

A következő év elején a szakosztály január 12-i szakülésén „A Macska- és Klotild-barlang” címmel két ásatásra érdemesíthető barlangról számolt be, amiket később a Barlangkutatásban két cikkben ismertetett is.

1914-ben február 26-án a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében a barlangkutató szakosztály a Nemzeti Irodalmi Társasággal együttes estélyt rendezett, amelyen Bekey Imre Gábor meghívott közönség előtt „A barlangkutatás céljai” címen számos vetített kép kíséretében népszerű felolvasást tartott. Előadását a barlangkutatás történetével kezdte, majd áttért az ősrégészetre, ismertette az ősember külföldi leleteit, majd a hazai leletek bemutatásánál utalt a barlangkutatás jelentőségére. Végül a Pál-völgyi-barlang, a szilasi és bihari barlangok kutatásainak ismertetésével zárta előadását.

A csobánkai Macska-barlang c. cikke a Barlangkutatás II. kötetében jelent meg 1914-ben. Bekey

ebben a cikkében tulajdonképpen három víznyelőt ismertet. Az első Pilisszentkereszt közvetlen közelében, a Szurdokban van. Ebben Jordán Károlynak a patak elvezetése után sikerült behatolnia, de a lyuk szűk volta és a gáttal elzárt patak betörése miatt kénytelen volt visszafordulni. A másik, a Macska-barlang Csobánka község határában, a Ziribár-hegy DK-i részének mély bevágása tövében fekszik. A felszínen levő cocén homokkő át van törve, és a barlang az alatta fekvő dachstein-mészköben képződött. Az aknaszerű lejárát gyenge lejtéssel 36 m után egy 9 m mély kis iszapos nyelőben végződik. Bekey itt felemlíti Koch Antal 1872. évi cikkét is, mely szerint az akkori bérlő kötelek segítségével 120 m mélyre ereszkedett le. A harmadik nyelő Üröm közelében a Róka-hegy alatt van. Ezt Koch Antal említi először 1871-ben, feltárta Hampel Ferenc, amiről 1940-ben a Magyar Katonai Szemlében számolt be.

A piliscsabai Klotild-barlang, melyet a Macska-barlanggal egy előadásban már 1914. január 12-én ismertetett, külön cikkben szintén megjelent a Barlangkutatás III. kötetében. A Klotild-telep közelében levő barlangot a környéken élők Ördög-lyuk névvel illetik, de mivel Ördög-lyuk nem is túl messze kettő is van, ezért Bekey a fenti néven gondolta bevezetni az irodalomba. A barlang mintegy 2 × 1,5 méteres nyílása elég meredeken lefelé egy Z alakú üregbe vezet, mely hátulsó részében teremmmé bővül. Fenekét a mennyezetről aláhullott nagy mennyiségű törmelék borítja, úgy látszik ez volt talán az oka, hogy idáig ebben a barlangban még próbaásatást sem végeztek.

Bekey barlangkutatói munkásságát nem a barlangkutató szakosztályban kezdte, hanem Jordán Károssal már régebben is jártak barlangba. Így 1904-ben részt vettek a Pál-völgyi-barlang feltárázásában is, sőt az egész feltárásnak tulajdonképpen Jordán Károly volt az irányítója. Bekey erről a kutatásról a Turisták Lapja 25. évfolyamában, 1913-ban számolt be. A kezdeményező eredetileg Déry József volt, a Turisták Lapja szerkesztője, ki 1902. április 27-én Pfinn József társaságában sétált a Szépvölgyi úton, mikor is felfigyelt a kőbánya előtti bányász lak kertjében földbe szúrt kis cseppköpalcikákra. Érdeklődött az őrnél, aki levezette a bánya nyugati sarkában fátongó Haresaszajú-barlangba. Déry a szép cseppköfüggönyök láttán felhívta rá a turisták figyelmét, s pár nap múlva, május 11-én a barlang iránt érdeklődő Jordán Károlynak is megmutatta.

Abban az időben a Haresaszajú- (Déry-) barlangon kívül a mélyebben fekvő Bagyura-barlang és az őrház lejárója alatti, kútszerű Jordán-barlang nyílásai voltak csak ismeretesek. Először természetesen ezen barlangok kutatásához fogtak. 1904-ben történt azután, hogy egy legelésző birka alatt beszakadt a föld. A birka kimentésére bemászott a bányafelügyelő fia, Bagyura János, aki észrevette, hogy az üregnek folytatása van. Az eset után, amikor Jordán és társai ismét kijöttek, a kis Jani megmutatta nekik az üreget. És itt a kutatók még aznap a Kőhid és a Színházig vezető járatokon nyomultak előre. Következő vasárnap a Kőhid mögötti Nagy-Kőforga-

lom, majd a Színház, a Bástya és Magas-folyosón át a szűk Scholtz-próbáig jutottak. Legutoljára a Nagykőtől a Labirintus-folyosó, Kutyaszorító megkerülésével a vak Emeleti-folyosóig. Továbbiakban az Incelógónál a Geológus-folyosón átmászva felfedezték a Plöckl-falat, majd a Jordán-falon át a mély Rádium-termet. 1906-ban bontással a Miciterem és ebédlő, majd a Ötösök-folyosóján a Kis-Körforgalom került sorra. 1909-ben a Piller-folyosó előtti torlaszok elbontásával, majd 1910-ben a Bekey robbantásaival jutottak tovább.

A bányában levő és elsőnek feltárt barlang a Déry vagy Harcsaszájú volt. A bejárati tölcser kb. 20 méter mély és lépcsőzetesen esik le. Váltakozva szűk folyosók és nehezen mászható részek követik egymást. A cseppkövek épségben itt maradtak meg legtovább, a fásztó és nehéz megközelíthetőség miatt. A Déry-barlang alatt, tőle kissé keletre van a másik, Bagyura Tamásról elnevezett barlang. Bejárata szűk, meredek lejtő. Kötél segítségével mintegy hat méter után egy szép, tágas és magas terembe jutunk. A bejáratnál szemben négyszögletes, háznagyságú függőkö látható. Innen több, 30 méter hosszúságot is elérő, szűk járat indult. Egyik a Déry-barlanggal is összeköttetésben állt. Közvetlenül a bányász lakásának lejárója alatt nyílt a Kút- vagy később Jordán-barlang. A mintegy 30 m mélységűre becsült, komplikált függőleges üreget az építkezések miatt eltömték, és a pár év múltán kibontott üregről már nem tudták biztosan megállapítani, hogy a Jordán-barlanggal azonos-e? A cikke végén Bekey még megjegyezte: a bányában ezeken kívül még több üreg vagy rés található, de azok jelentéktelenek.

1911-ben volt a turisták nagyváradi vándorgyűlése. Ezt az alkalmat használta fel Bekey és Jordán, hogy a bihari jégbarlangokat felkeressék. Természetesen ezúttal is velük volt Jordán unokaöccse, Jordán Viktor is. Vezetőnek Czárán egykorú társát és vezetőjét, Matj Juon Nyakit fogadták fel. Első volt a Barcza- (Barsa-) jégbarlang. Kétemelet mélyű, két aknaszerű nyílással. Korhadttal falépcső vezetett belé, még Czárán hagyatéka volt. Másik az Eszkimó-jégbarlang. Ennek hatalmas tölcserében kötélbe kapaszkodva jutottak le a szintén két nyílású barlangba. Óriás méretű termeiben 10–15 méteres jégcsapok függtek. A kupolaterem baloldali sarkában állt a kétágú jégstalgmit, a névadó eszkimó házaspár. Preluk hóaknájába nem sikerült lejutniok, a 12 méteres kötélhágcsó és a köteleik nem voltak elegendők. Czárán annak idején két hosszú fenyőfát bocsátott le, és összekötötte lépcsőlécekkel, azóta azonban ezek elkorhadtak. A Porcika-jégbarlang merőleges falú, cirkuszporondnál is nagyobb kerületű, 30 m mély, impozáns zomboly. Ez a barlang egynyílású. Benne a Czárán-féle falépcsők szintén roskadozó állapotban voltak, a lejutást ezért nem merték megkockáztatni. Bekey cikke a bihari jégbarlangokról 1915-ben jelent meg a Turisták Lapjában.

Barlangkutatás dinamittal c. Bekey cikk 1916-ban látott napvilágot a Turisták Lapjában. Ez 1911-ből a Pál-völgyi-barlangban a Kis-Körforgalomnál a

Gilly kapu kirobbantásáról szólt. A másik tervezett robbantásuk nem sikerült, helyette egy sötétben való, kalandos barlangi mászás volt a befejezés.

A Turisták Lapja 1920. évi folyamában Bekey lekötölte a barlangkutató szakosztály egyik 1914. évi értekezletének jegyzőkönyvét. Ez az értekezlet annyiban érdekes, hogy a solymári Ördög-lyuk részeinek elnevezésével kapcsolatos, ti. Kmetty Béla és Szüics Pál előzőleg fejezték be a barlang felmérését. A jegyzőkönyv aláírói: Bekey, Kormos, Hillebrand (Bkgut. Szo.), Déry (MTE), Kmetty, Szüics (BBTE), Pogacsnik (TTE) voltak. A Pogacsnikról tudni kell, hogy ő akkor a TTE ferencvárosi csoportjának volt az elnöke, és a TTE-isták abban az időben előszeretettel kutatták a Solymári-barlangot. Ez a kis kortörténeti érdekesség is hozzájárult azonban ahhoz, hogy elmérgesítse a Bekey és Kadie között felmerült nézeteltérést, amit tulajdonképpen Scholtz Pál Kornél idézett elő, bár ő maga kívül maradt a vitán.

A Magyar Turista Egyesület, mely annak idején a legnagyobb turista szervezet volt, általában vidéki osztályokra, a budapesti tagság pedig asztaltársaságokra, csoportokra tagozódott. Ezek egyike volt a nagyrészt fiatalokból álló Sasok csoportja, amely 1923-ban Nagykovácsi határában, a Putz majorban pár szobát kibérelt, hogy ott turistaotthont rendezzen be. Az elkészült kis otthontól szerencsére nem messze esett (12–15 perc) a solymári Ördög-lyuk. A budapesti barlangosok mászóiskolája. Szerencsére a Sasoknál is akadt egy-két barlangász, mint e sorok írója is, és a csoport Bekey Imre Gábort választotta meg elnökéül, aki a Turisták Lapja 1924. évi kötetében pont akkor közölte le a solymári Ördög-lyuk leírását és térképét.

A leírás alapján ugyan senki nem tudott volna végigmenni a barlangon, mert az annyira szövevényes járatokból áll, hogy bejárni leírás után szinte lehetetlenség. Bekey is már régebben járt a barlangban, „korpulenciája” sem engedte volna meg azt az utat végigmászni. De mindentől függetlenül Bekey nemcsak ismertette a barlangot, hanem megszerezte a barlang nagyleptékű, több iv csomagoló papírra rajzolt felvételi térképét is, amit az otthon ebédlőjének egyik falán helyeztünk el, s azon pontosan tudtuk ellenőrizni, mi ismert és mi nem.

1926-ban, amikor a Magyarhoni Földtani Társulat barlangkutató szakosztálya önálló Barlangkutató Társulattá alakult át, programjában a tudományos célok mellé a turistaszempontokat is felvette, és választmányába 50%-ig barlangos turistákat is beválasztott. Mivel az első világháború végével összes magashegységünket elveszítettük, turistáink a zombolyok és ördöglyukak formájában új, érdekes sziklamászó területeket találtak. A turisták új hegymászó objektumokhoz jutottak, a barlangkutatók pedig egy lelkes kutatógárdával gyarapodtak. Tehát az érdekes szorosabb kapcsolat létesítéséhez megvolt. Sikerült 1931-ben megjelentetnünk a Turisták Lapja első barlangi számát. Magától értetődő, hogy ebben a számban Bekey is megírta az ő barlangos cikkét: „A pilisi hegyvidék barlangjai” címmel a Budapest környéki barlangokat ismertette. 1932-ben a Turis-

ták Lapjában még egy barlangos cikke jelent meg Bekeynek: „Mi köze a turistának a barlangkutatáshoz?” Ebben azt fejtegette, hogyan nyitja meg az utat a turista munkájával – a barlang feltárásával – a tudománynak.

Azután pár éves hallgatás, majd 1936-ban megjelenik a szomorú hír, a szerkesztő búcsúja.

A leglelkesebb barlangkutatók egyike elment, de – emléken kívül – itt hagyta nekünk a magyar barlangok szebbnél-szebb fényképeit.

IMRE GÁBOR BEKEY

Vor hundert Jahren ist Imre Gábor Bekey, einer der Bahnbrecher der organisierten ungarischen Höhlenforschung geboren. Die Erinnerung an seine Tätigkeit lässt uns zugleich mehrere bedeutende Ergebnisse der in den ersten Jahrzehnten des XX. Jahrhunderts sich entfaltenden ungarischen Höhlenforschung erkennen. Der wissenschaftsgeschichtliche Wert des vorliegenden Artikels ist noch dadurch gesteigert, dass dessen Schreiber selbst später auch ein persönlicher Bekannter, Mitarbeiter von Imre Gábor Bekey war.

ИМРЕ ГАБОР БЕКЕИ

Сто лет тому назад родился Имре Габор Бекеи — один из пионеров организованных исследований пещер в Венгрии. Отмечая его творчество в области пещероведения мы можем одновременно ознакомиться также и рядом выдающихся достижений венгерского пещероведения, которые в нашей стране стали развиваться в первые десятилетия XIX века. Ценность данной статьи с точки зрения истории наук увеличивает факт, что автор её был сам личным знакомым и сотрудником Имре Габора Бекеи.

IMRE GÁBOR BEKEY

Antaŭ cent jarojn naskiĝis Imre Gábor Bekey, unu el la pioneroj de la organizita hungara grot-esplorado. Citante lian verkaron ni povas ekkoni multajn rezultojn de la hungara grot-esplorado burĝoninta en la unuaj jardekoj de la 20-a jarcento. grandigas la sciencohistorian valoron de la artikolo, ke poste ankaŭ la aŭtoro mem estis konatulo kaj kunlaboranto de Imre Gábor Bekey.